

Výroková a predikátová logika - III

Petr Gregor

KTIML MFF UK

ZS 2020/21

Horn-SAT

- *Jednotková klauzule* je klauzule obsahující jediný literál,
- *Hornova klauzule* je klauzule obsahující **nejvýše** jeden pozitivní literál,

$$\neg p_1 \vee \cdots \vee \neg p_n \vee q \quad \sim \quad (p_1 \wedge \cdots \wedge p_n) \rightarrow q$$

- *Hornův výrok* je konjunkcí Hornových klauzulí,
- *Horn-SAT* je problém splnitelnosti daného Hornova výroku.

Algoritmus

- ① *obsahuje-li φ dvojici jednotkových klauzulí l a $\bar{l}$, není splnitelný,*
- ② *obsahuje-li φ jednotkovou klauzuli l , nastav l na 1, odstraň všechny klauzule obsahující l , odstraň $\bar{l}$ ze všech klauzulí a opakuj od začátku,*
- ③ *neobsahuje-li φ jednotkovou klauzuli, je splnitelný ohodnocením 0 všech zbývajících proměnných.*

Krok (2) se nazývá *jednotková propagace*.

Jednotková propagace

$$(\neg p \vee q) \wedge (\neg p \vee \neg q \vee r) \wedge (\neg r \vee \neg s) \wedge (\neg t \vee s) \wedge s$$

$$v(s) = 1$$

$$(\neg p \vee q) \wedge (\neg p \vee \neg q \vee r) \wedge \neg r$$

$$v(\neg r) = 1$$

$$(\neg p \vee q) \wedge (\neg p \vee \neg q)$$

*Takže +
nemění výsledek díky
S, je ho ale potřeba nastavit*

$$v(p) = v(q) \Rightarrow v(t) = 0$$

Pozorování Necht' φ^l je výrok získaný z φ **jednotkovou propagací**. Pak φ^l je splnitelný, právě když φ je splnitelný.

Důsledek Algoritmus je korektní (řeší Horn-SAT).

Důkaz Korektnost 1. kroku je zřejmá, v 2. kroku plyne z pozorování, v 3. kroku díky **Hornově tvaru**, neboť každá zbývající klauzule obsahuje negativní literál.

Poznámka Přímočará implementace vyžaduje kvadratický čas, při vhodné reprezentaci v paměti lze dosáhnout lineárního času (vzhledem k délce φ).

Teorie

Neformálně, teorie je popis “světa”, na který vymezujeme svůj diskurz.

- Výroková **teorie** nad jazykem $\mathbb{P}$ je libovolná množina T výroků z $\text{VF}_{\mathbb{P}}$.
Výrokům z T říkáme **axiomy** teorie T . *přírůční 0 a 1 určují pravdivost*
- **Model teorie** T nad $\mathbb{P}$ je ohodnocení $v \in M(\mathbb{P})$ (tj. model jazyka),
ve kterém platí všechny axiomy z T , značíme $v \models T$. *všechny modely*
- **Třída modelů** T je $M^{\mathbb{P}}(T) = \{v \in M(\mathbb{P}) \mid v \models \varphi \text{ pro každé } \varphi \in T\}$. *co splní ohodnocení teorie*

Např. pro teorii $T = \{p, \neg p \vee \neg q, q \rightarrow r\}$ nad $\mathbb{P} = \{p, q, r\}$ je

$$M^{\mathbb{P}}(T) = \{(1, 0, 0), (1, 0, 1)\}$$

- Je-li teorie T konečná, lze ji **nahradit** *konjunkcí* jejích axiomů.
- Zápis $M(T, \varphi)$ značí $M(T \cup \{\varphi\})$.

Sémantika vzhledem k teorii

Sémantické pojmy zobecníme vzhledem k teorii, respektive k jejím modelům.

Nechť T je teorie nad $\mathbb{P}$. Výrok φ nad $\mathbb{P}$ je

- **pravdivý v T** (**platí v T**), pokud platí v každém modelu T , značíme $T \models \varphi$.
Říkáme také, že φ je (sémantickým) **důsledkem** teorie T .
- **lživý v T** (**sporný v T**), pokud neplatí v žádném modelu teorie T ,
- **nezávislý v T** , pokud platí v nějakém modelu teorie T a neplatí v jiném,
- **splnitelný v T** (**konzistentní s T**), pokud platí v nějakém modelu T .

Výroky φ a ψ jsou **ekvivalentní v T** (**T -ekvivalentní**), psáno $\varphi \sim_T \psi$, pokud každý model teorie T je modelem φ právě když je modelem ψ .

Poznámka Jsou-li všechny axiomy teorie T pravdivé (tautologie), např. pro $T = \emptyset$, všechny pojmy vzhledem k T se shodují s původními (logickými) pojmy.

Důsledek teorie

Důsledek teorie T nad $\mathbb{P}$ je množina $\theta^{\mathbb{P}}(T)$ všech výroků pravdivých v T , tj.

$$\theta^{\mathbb{P}}(T) = \{\varphi \in \text{VF}_{\mathbb{P}} \mid T \models \varphi\}.$$

$\hookrightarrow$ axiomy, které platí v teorii T (tedy ve všech modelech teorie)

Tvrzení Pro každé dvě teorie T, T' a výroky $\varphi, \varphi_1, \dots, \varphi_n$ nad $\mathbb{P}$

- ① $T \subseteq \theta^{\mathbb{P}}(T) = \theta^{\mathbb{P}}(\theta^{\mathbb{P}}(T))$,
- ② $T \subseteq T' \Rightarrow \theta^{\mathbb{P}}(T) \subseteq \theta^{\mathbb{P}}(T')$, *množství vzhledem k inkluzi.*
 $\hookrightarrow$ když rozšířím axiomy teorie, tak všechno co platilo v T , musí platit i v T'
- ③ $\varphi \in \theta^{\mathbb{P}}(\{\varphi_1, \dots, \varphi_n\}) \Leftrightarrow \models (\varphi_1 \wedge \dots \wedge \varphi_n) \rightarrow \varphi$.

Důkaz Snadno z definic, neboť $T \models \varphi \Leftrightarrow M(T) \subseteq M(\varphi)$ a navíc

- ① $M(\theta(T)) = M(T)$, *$\hookrightarrow$ obrácení inkluze!*
- ② $T \subseteq T' \Rightarrow M(T') \subseteq M(T)$, *$\hookrightarrow$ Vždycky musí všechny axiomy T' splnit všechny v T*
- ③ $\models \psi \rightarrow \varphi \Leftrightarrow M(\psi) \subseteq M(\varphi), M(\varphi_1 \wedge \dots \wedge \varphi_n) = M(\varphi_1, \dots, \varphi_n).$ □

Vlastnosti teorií

Výroková teorie T nad $\mathbb{P}$ je **(sémanticky)** *→ ve správné je mysl: všechno platné. Z jedné lži už plyne cokoliv.*

- **sporná**, jestliže v ní platí $\perp$ (spor), jinak je **bezesporná (splnitelná)**,
- **kompletní**, jestliže není sporná a každý výrok je v ní pravdivý či lživý, tj. žádný výrok v ní není nezávislý,

- **extenze** teorie T' nad $\mathbb{P}'$, jestliže $\mathbb{P}' \subseteq \mathbb{P}$ a $\theta^{\mathbb{P}'}(T') \subseteq \theta^{\mathbb{P}}(T)$,

o extenzi T teorie T' řekneme, že je **jednoduchá**, pokud $\mathbb{P} = \mathbb{P}'$, a

konzervativní, pokud $\theta^{\mathbb{P}'}(T') = \theta^{\mathbb{P}}(T) \cap \text{VF}_{\mathbb{P}'}$, *→ výrok pravdivý jazyka. Nové výroky již budou z rozšířeného jazyka $\mathbb{P}$.*

- **ekvivalentní** s teorií T' , jestliže T je extenzí T' a T' je extenzí T ,

→ $T' = \{p\} = \mathbb{P}'$ $T = \{p, r\} = \mathbb{P}$. Jde o konzervativní extenzi.

Pozorování Necht' T a T' jsou teorie nad $\mathbb{P}$. Teorie T je (sémanticky)

- 1) **bezesporná**, právě když má model, *→ protože musí platit všechny axiomy. Pokud by jich bylo více, musel by existovat pravý, co v jednom je True, v druhém False, tedy musí být nezávislý, pokud oň můžeme psát.*
- 2) **kompletní**, právě když má jediný model,
- 3) **extenze T'** , právě když $M^{\mathbb{P}}(T) \subseteq M^{\mathbb{P}}(T')$,
- 4) **ekvivalentní s T'** , právě když $M^{\mathbb{P}}(T) = M^{\mathbb{P}}(T')$.

1) pokud $\forall \phi \in \theta(T)$, pak $\phi \in M^{\mathbb{P}}(T) \subseteq M^{\mathbb{P}}(T')$, tedy platí na modelech T' , tudíž i na modelech T . Tudíž musí platit i na $\theta(T)$.

2) Mějme odůvodnění ve $M^{\mathbb{P}}(T)$. Mějme $\forall \phi \in M^{\mathbb{P}}(T)$, ten patří $\theta(T)$. Tak patří i do $\theta(T)$. Tudíž v něm platí i v $M^{\mathbb{P}}(T)$.

$$1) \iff 2) \iff \theta(T') \subseteq \theta(T)$$

Algebra výroků

Nechť T je bezesporná teorie nad $\mathbb{P}$. Na množině $\text{VF}_{\mathbb{P}} / \sim_T$ lze zadefinovat operace $\neg, \wedge, \vee, \perp, \top$ (korektně) pomocí reprezentantů, např.

$$[\varphi]_{\sim_T} \wedge [\psi]_{\sim_T} = [\varphi \wedge \psi]_{\sim_T}$$

- Tohle je třída
Tohle je nově vzniklá třída.

Pak $AV^{\mathbb{P}}(T) = \langle \text{VF}_{\mathbb{P}} / \sim_T, \neg, \wedge, \vee, \perp, \top \rangle$ je **algebra výroků** vzhledem k T .

Jelikož $\varphi \sim_T \psi \Leftrightarrow M(T, \varphi) = M(T, \psi)$, je $h([\varphi]_{\sim_T}) = M(T, \varphi)$ korektně definovaná prostá funkce $h: \text{VF}_{\mathbb{P}} / \sim_T \rightarrow \mathcal{P}(M(T))$ a platí

$$h(\neg[\varphi]_{\sim_T}) = M(T) \setminus M(T, \varphi)$$

$$h([\varphi]_{\sim_T} \wedge [\psi]_{\sim_T}) = M(T, \varphi) \cap M(T, \psi)$$

$$h([\varphi]_{\sim_T} \vee [\psi]_{\sim_T}) = M(T, \varphi) \cup M(T, \psi)$$

$$h([\perp]_{\sim_T}) = \emptyset, \quad h([\top]_{\sim_T}) = M(T)$$

Navíc h je *na*, pokud $M(T)$ je *konečná*.

Důsledek Je-li T bezesporná nad konečnou $\mathbb{P}$, je $AV^{\mathbb{P}}(T)$ **Booleova algebra** izomorfní s (konečnou) **potenční algebrou** $\mathcal{P}(M(T))$ via h .

Analýza teorií nad konečně prvovýroky

Nechť T je bezesporná teorie nad $\mathbb{P}$, kde $|\mathbb{P}| = n \in \mathbb{N}^+$ a $m = |M^{\mathbb{P}}(T)|$. Pak

- neekvivalentních výroků (popř. teorií) nad $\mathbb{P}$ je 2^{2^n} , *$\rightarrow$ kolik je možných podmnožin modelu. $2^n = \#$ možných hodnot $2^x = \#$ podmnožin*
- neekvivalentních výroků nad $\mathbb{P}$ pravdivých (lživých) v T je $2^{2^n - m}$,
- neekvivalentních výroků nad $\mathbb{P}$ nezávislých v T je $2^{2^n} - 2 \cdot 2^{2^n - m}$, *pravdivých lživých*
- neekvivalentních jednoduchých extenzí teorie T je 2^m , z toho sporná 1, *vybírám podmnožinu*
- neekvivalentních kompletních jednoduchých extenzí teorie T je m , *vybírám výroky*
- T -neekvivalentních výroků nad $\mathbb{P}$ je 2^m ,
- T -neekvivalentních výroků nad $\mathbb{P}$ pravdivých (lživých) (v T) je 1,
- T -neekvivalentních výroků nad $\mathbb{P}$ nezávislých (v T) je $2^m - 2$.

Důkaz Díky bijekci $VF_{\mathbb{P}}/\sim$ resp. $VF_{\mathbb{P}}/\sim_T$ s $\mathcal{P}(M(\mathbb{P}))$ resp. $\mathcal{P}(M^{\mathbb{P}}(T))$ stačí zjistit počet podmnožin s vhodnou vlastností. $\square$

Formální dokazovací systémy

*Naším cílem je přesně formalizovat pojem důkazu jako **syntaktické** procedury.*

Ve (*standardních*) formálních dokazovacích systémech,

- důkaz je **konečný** objekt, může vycházet z axiomů dané **teorie**,
- $T \vdash \varphi$ značí, že φ je **dokazatelná** z T ,
- pokud důkaz dané formule existuje, lze ho nalézt “**algoritmicky**”,
(Je-li T “*rozumně zadaná*”).

Od formálního dokazovacího systému obvykle očekáváme, že bude

- **korektní**, tj. každá formule φ dokazatelná z teorie T je v T pravdivá,
- nejlépe i **úplný**, tj. každá formule φ pravdivá v T je z T dokazatelná.

Příklady formálních dokazovacích systémů (kalkulů): **tablo metody**,

Hilbertovské systémy, Gentzenovy systémy, systémy přirozené dedukce.

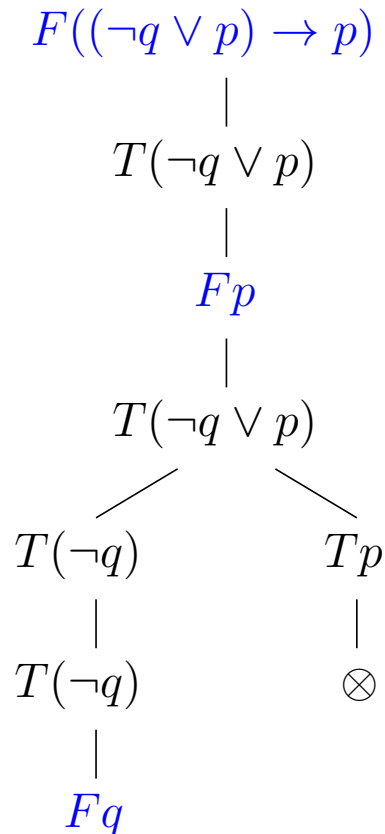
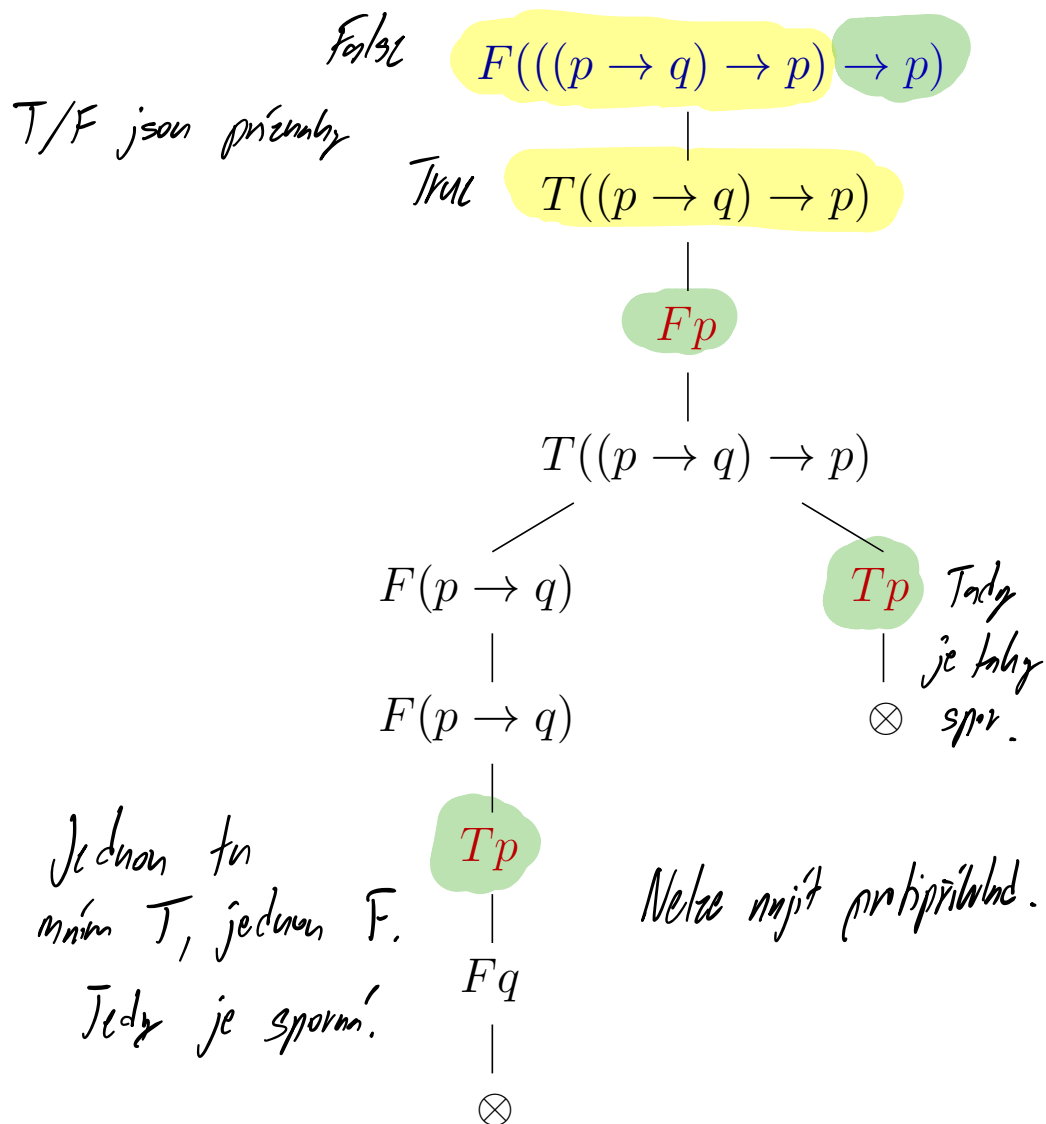
Tablo metoda - úvod

Budeme předpokládat, že jazyk je pevný a **spočetný**, tj. množina prvovýroků $\mathbb{P}$ je spočetná. Pak každá **teorie** nad $\mathbb{P}$ je **spočetná**.

Hlavní rysy tablo metody (*neformálně*)

- **tablo** pro danou formuli φ je binární značkový strom reprezentující vyhledávání **protipříkladu** k φ , tj. modelu teorie, ve kterém φ neplatí,
- formule má **důkaz**, pokud každá větev příslušného tabla **selže**, tj. nebyl nalezen protipříklad, v tom případě bude (systematické) tablo **konečné**,
- pokud protipříklad existuje, v (dokončeném) tablu bude větev, která ho poskytuje, tato větev může být i **nekonečná**.

Úvodní příklady

Komentář k příkladům

Vrcholy tabla jsou značeny *položkami*. Položka je formule s *příznakem* T / F , který reprezentuje předpoklad, že formule v nějakém modelu *platí* / *neplatí*. Je-li tento předpoklad u položky správný, je správný i v nějaké větvi pod ní.

V obou příkladech jde o *dokončená* (systematická) tabla z prázdné teorie.

- Vlevo je *tablo důkaz* pro $((p \rightarrow q) \rightarrow p) \rightarrow p$. Všechny větve tabla “selhaly”, značeno $\otimes$, neboť je na nich dvojice $T\varphi, F\varphi$ pro nějaké φ (*protipříklad tedy nelze nalézt*). Formule má důkaz, píšeme

$$\vdash ((p \rightarrow q) \rightarrow p) \rightarrow p$$

- Vpravo je (dokončené) tablo pro $(\neg q \vee p) \rightarrow p$. Levá větev “*neselhala*” a je *dokončená* (není třeba v ní pokračovat) (*ta poskytuje protipříklad* $v(p) = v(q) = 0$).

Atomická tabla

Atomické tablo je jeden z následujících (položkami značkových) stromů, kde p je libovolná výroková proměnná a φ, ψ jsou libovolné výrokové formule.

Tp	Fp	$ \begin{array}{c} T(\varphi \wedge \psi) \\ \\ T\varphi \\ \\ T\psi \end{array} $	$ \begin{array}{c} F(\varphi \wedge \psi) \\ / \quad \backslash \\ F\varphi \quad F\psi \end{array} $	$ \begin{array}{c} T(\varphi \vee \psi) \\ / \quad \backslash \\ T\varphi \quad T\psi \end{array} $	$ \begin{array}{c} F(\varphi \vee \psi) \\ \\ F\varphi \\ \\ F\psi \end{array} $
$ \begin{array}{c} T(\neg\varphi) \\ \\ F\varphi \end{array} $	$ \begin{array}{c} F(\neg\varphi) \\ \\ T\varphi \end{array} $	$ \begin{array}{c} T(\varphi \rightarrow \psi) \\ / \quad \backslash \\ F\varphi \quad T\psi \end{array} $	$ \begin{array}{c} F(\varphi \rightarrow \psi) \\ \\ T\varphi \\ \\ F\psi \end{array} $	$ \begin{array}{c} T(\varphi \leftrightarrow \psi) \\ / \quad \backslash \\ T\varphi \quad F\varphi \\ \quad \quad \\ T\psi \quad F\psi \end{array} $	$ \begin{array}{c} F(\varphi \leftrightarrow \psi) \\ / \quad \backslash \\ T\varphi \quad F\varphi \\ \quad \quad \\ F\psi \quad T\psi \end{array} $

Pomocí atomických tabel a pravidel, jak tabla rozvinout (prodloužit), formálně zdefinujeme všechna tabla (popíšeme jejich konstrukci).

Tablo

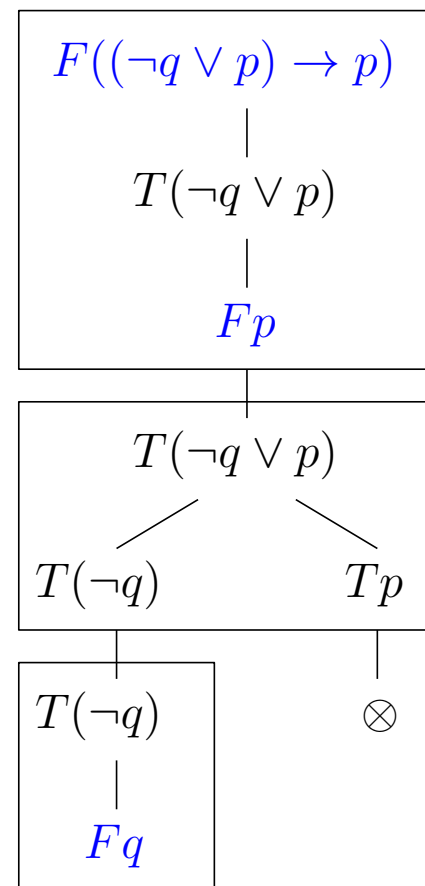
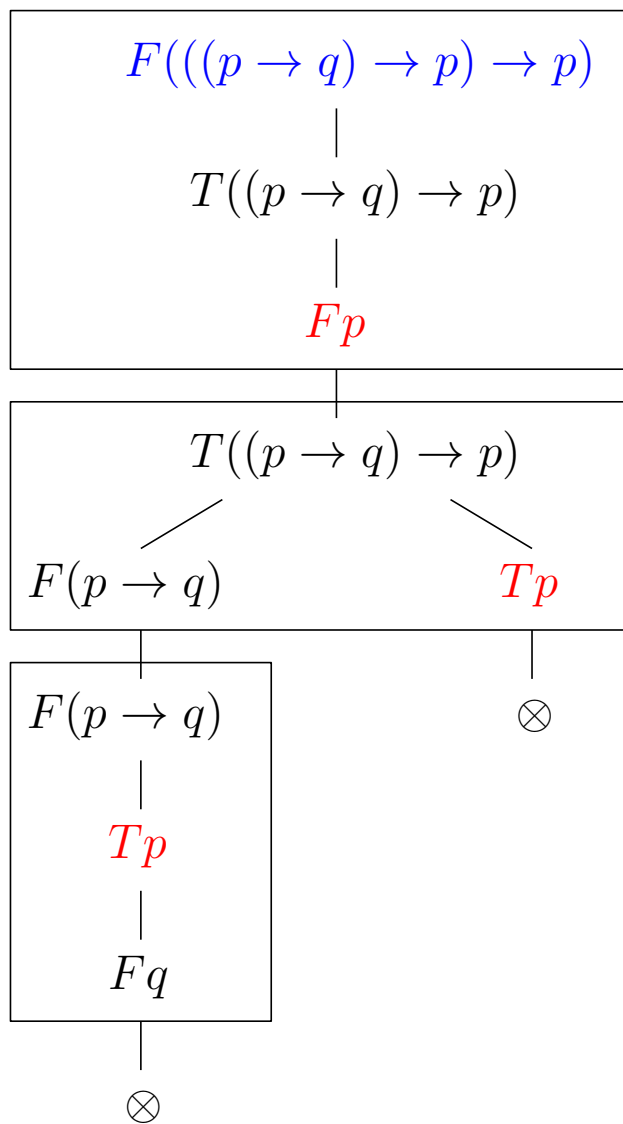
Konečné tablo je binární, položkami značkový strom daný předpisem

- (i) každé atomické tablo je konečné tablo,
- (ii) je-li P položka na větvi V konečného tabla τ a τ' vznikne z τ **připojením** atomického tabla pro P na **konec větve** V , je τ' rovněž konečné tablo,
- (iii) každé konečné tablo vznikne **konečným** užitím pravidel (i), (ii).

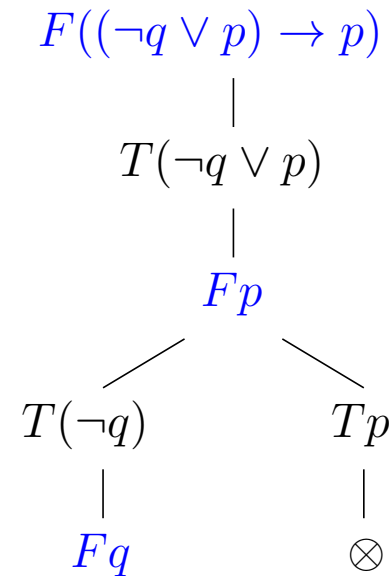
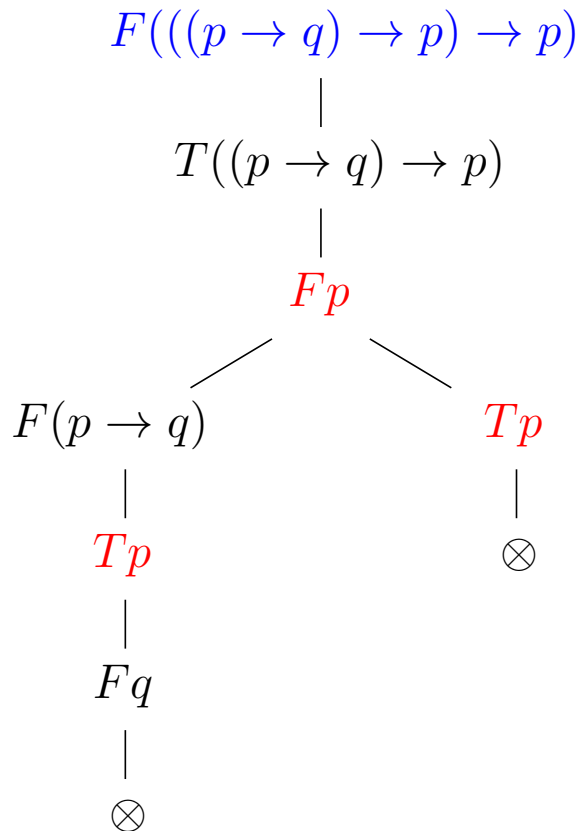
Tablo je posloupnost $\tau_0, \tau_1, \dots, \tau_n, \dots$ (konečná i nekonečná) konečných tabel takových, že τ_{n+1} vznikne z τ_n pomocí pravidla (ii), formálně $\tau = \bigcup \tau_n$.

Poznámka *Není předepsané, jak položku P a větev V pro krok (ii) vybírat. To specifikujeme až v **systematických** tablech.*

Konstrukce tabla

Konvence

Položku, dle které tablo prodlužujeme, nebudeme na větvi znovu [zobrazovat](#).

[Poznámka](#) Její zopakování bude potřeba později v predikátové logice.

Tablo důkaz

Nechť P je položka na větvi V tabla τ . Řekneme, že

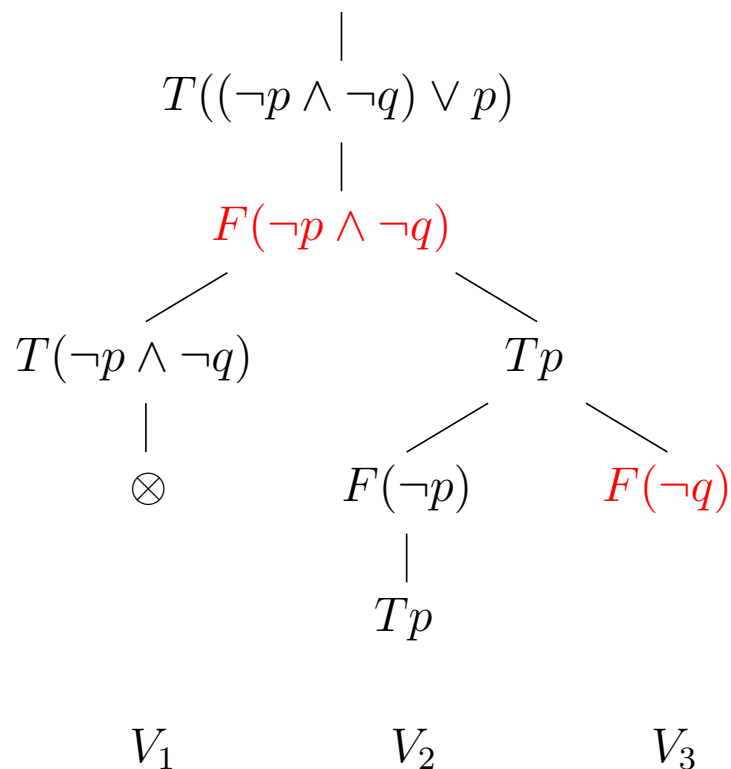
- položka P je *redukována* na V , pokud se na V *vyskytuje* jako kořen atomického tabla, tj. při konstrukci τ již došlo k jejímu rozvoji na V ,
- větev V je *sporná*, obsahuje-li položky $T\varphi$ a $F\varphi$ pro nějakou formuli φ , jinak je *bezesporná*. Větev V je *dokončená*, je-li sporná nebo je každá její položka redukována na V ,
- tablo τ je *dokončené*, pokud je každá jeho větev dokončená, a je *sporné*, pokud je každá jeho větev sporná.

Tablo důkaz (*důkaz tablem*) výrokové formule φ je *sporné tablo* s položkou $F\varphi$ v kořeni. φ je (*tablo*) *dokazatelná*, píšeme $\vdash \varphi$, má-li tablo důkaz.

Obdobně, *zamítnutí* formule φ *tablem* je *sporné tablo* s položkou $T\varphi$ v kořeni. Formule φ je (*tablo*) *zamítnutelná*, má-li zamítnutí tablem, tj. $\vdash \neg\varphi$.

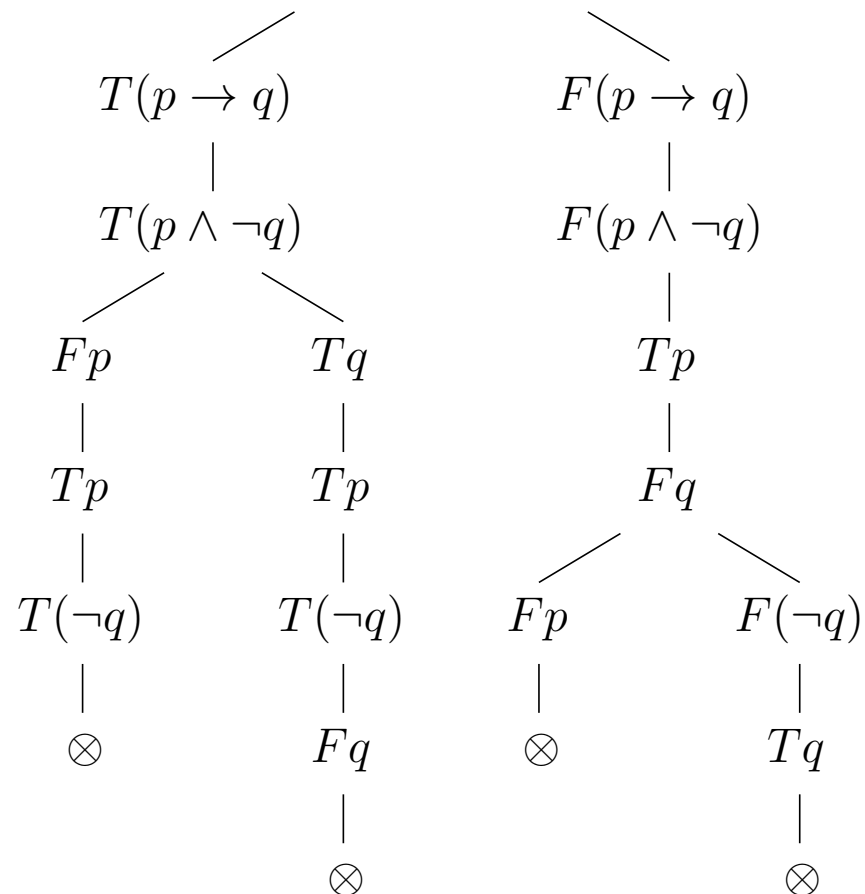
Příklady

$$F(((\neg p \wedge \neg q) \vee p) \rightarrow (\neg p \wedge \neg q))$$

a)

$$T((p \rightarrow q) \leftrightarrow (p \wedge \neg q))$$

b)

- a) $F(\neg p \wedge \neg q)$ neredukovaná na V_1 , V_1 sporná, V_2 je dokončená, V_3 není,
- b) zamítnutí tablem výrokové formule $\varphi: (p \rightarrow q) \leftrightarrow (p \wedge \neg q)$, tedy $\vdash \neg \varphi$.